

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Bohumila Melichara

“Srp a kladivo versus hvězdy a pruhy. Dělnická třída v meziválečném Československu mezi komunistickým a kapitalistickým modernizačním projektem”

předkládané v roce 2024 na Ústav hospodářských a sociálních dějin

I. Stručná charakteristika práce

Předložená disertační práce je věnována pohledům československé levice na americký a sovětský projekt modernity. Na základě diskurzivní analýzy autor v šesti rozsáhlých oddílech podává přehled o tom, jakým způsobem se utvářel náhled československé sociální demokracie, národních socialistů a komunistů na roli USA a SSSR v meziválečné éře a v období tzv. třetí republiky a to zejména ve vztahu k čs. demokracii, k její obraně před zahraničním ohrožením, k řešení hospodářské krize či k otázkám spravedlnosti. Základním rastroem jednotlivých kapitol je konstatování „původního stavu“ na úrovni popisu vztahu čs. levice k USA a SSSR okolo roku 1946 a následný popis meziválečné situace.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

Autor předložil disertaci, jež odpovídá zvolenému základnímu rámci a předem určenému rastru. Oproti původní snaze pojednat jednotlivé diskurzy v genealogické podobě zůstává však jeho analýza spíše na popisné úrovni, kdy jsou chronologicky za sebou vršeny jednotlivé příklady z recipovaného tisku (fakta) a kdy autor na poměrně velkém prostoru dochází k předem ohlášenému výsledku (extrémní podobu potom představují názvy podkapitol závěru). Způsob formulování otázek mu nedovoluje nikterak narušovat či problematizovat původní hypotézu či východiska. Výsledek tak představuje sice přesvědčivý a důležitý příspěvek k dosavadnímu bádání a debatám v české historiografii, svým charakterem však nikterak neohromuje ani nepřekvapuje.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Přes nesporné kvality autorova pojednání mám k práci dva kritické komentáře. Jestliže jsem konstatoval, že práce je spíše popisná, než analytická a že namísto genealogie, tzn. zachycení vývoje, autor shrobažďuje jednotlivé příklady, které zasazuje do předem definovaného rámce, je to dáno patrně původním způsobem kladení otázek. Samo chronologické pojetí ještě k zachycení vývoje a dynamiky diskurzu/ů nepostačuje, genealogie se může vyjevit teprve na základě snahy o zachycení mnohvrstevnatých pojmů a vlivů uvnitř i vně jednotlivých diskurzů a hlavně na základě analýzy (vnitřní rozpornosti) jednotlivých pojmů a konceptů. Při volbě témat jednotlivých kapitol ovšem autor postupoval velmi obecně, důsledkem čehož jsou také velmi obecné odpovědi. Tázat se na úrovni pozitivní vs. negativní implikuje poměrně značnou generalizaci, jež neumožňuje kladení nuancovnějších otázek, respektive hledání nuancovanějších odpovědí. Domnívám se, že byla-li by práce strukturována více analyticky, patrně bychom měli před sebou značně odlišné a hlavně plastičtější výsledky. Namísto toho autor prakticky provádí potvrzení předem vyřčeného, přičemž mu stávající struktura práce nedovoluje vlastní teze nikterak problematizovat. Rozdílnost mezi stanovisky jednotlivých periodik, potažmo československých socialistických proudů, bychom bezesporu mohli sledovat při analytické práci s pojmy a koncepty typu „demokracie“, „revoluce“, „stát“, „národ“, „pokrok“, „dějiny“, „realita“ apod.

Druhým důsledkem autorova přístupu je jisté upozadění vývojových proměn samotného stalinismu. Tak například nejpozději od konce třicátých let byly v rámci taktiky lidové fronty podporovány jednotlivé národní varianty, respektive národní cesty k socialismu, jež se silně

propsaly do poválečného vývoje. Melicharův výklad tento trend ponechává prakticky stranou a v rámci zájmu o vnímání Sovětského svazu a USA implicitně hovoří o poválečné sovětizaci (např. s. 139). Pozitivní obraz Sovětského svazu přitom nevyklučoval silný diskurz specifické cesty k československému socialismu, jenž zůstává v práci nezohledněn a nezachycen. Přitom se jednalo o výraznou změnu oproti meziválečným debatám, především na úrovni KSČ.

1. *Struktura argumentace.*

V rámci zvoleného rámce práce autor svůj výklad jasně a přesvědčivě argumentuje. Disertační práce Bohumila Melichara beze vší pochybnosti potvrzuje původní hypotézu, podle níž se dichotomické vnímání pozitivního SSSR a negativních USA utvářelo hluboko před rokem 1945 a jeho genealogii lze sledovat od konce první světové války.

2. *Formální úroveň práce*

Po formální stránce splňuje práce všechny nároky kladené na disertační pojednání. Autor přesvědčivě pracuje s primárními zdroji, stejně jako s domácí i zahraniční literaturou. Všechny zdroje jsou řádně, jednotně a přehledně citovány. Disertace je jasně strukturována, hierarchie jednotlivých kapitol a podkapitol je přehledně a logicky uspořádána.

3. *Práce s prameny či s materiálem*

S původními prameny, stejně tak se sekundární literaturou, pracuje autor suveréně. Prostudoval nepřeborné množství zdrojů, jež recipuje dle běžných standardů historiografické práce. Vzhledem k rozsahu prostudovaného materiálu nemám k možným adicionalním zdrojům závažnějších připomínek.

4. *Vlastní přínos*

Disertační práce Bohumila Melichara představuje původní příspěvek k sociálním dějinám evropské modernity. Autor přesvědčivě ukazuje, jakým způsobem reagovaly hlavní československé levicové strany na dva nejvýraznější modernizační projekty: koncept liberálního kapitalismu na jedné straně a iliberální projekt sovětské modernity na straně druhé. Melichar ukazuje, že v historiografii převažující teze o „sovětizaci“ československého mediálního prostoru po druhé světové válce je svým způsobem redukcionistická a že prakticky všechny levicové meziválečné strany přes dílčí výhrady podporovaly sovětský modernizační projekt již v meziválečném období. Z tohoto úhlu pohledu je práce důležitým příspěvkem k současným debatám v české historiografii. Jak bylo ovšem konstatováno výše, autor více potvrzuje na počátku vyřčené, než aby původní postuláty ověřoval či problematizoval. Jeho závěry jsou tak předvídatelné a nepřekvapují.

IV. Dotazy k obhajobě

- Nešlo by namísto o přiklonění se k jednomu z modernizačních projektů hovořit o dlouhém trvání českého slavjanofilství, případně o kombinaci obojího?
- Mnohonárodnostní Československo je takřka možno považovat za bitevní pole různých forem modernity. Lze z tohoto hlediska hovořit o specifických postojích německého obyvatelstva v českých zemích?

V. Závěr

Práce splňuje všechny nároky kladené na práci disertačního typu. Přes dílčí výhrady ke způsobu autorova tázání považuji práci za velmi kvalitní, před případným publikováním by ovšem zasluhovala výrazné přepracování.

Předběžně klasifikuji předloženou disertační práci jako *prospěl*.

9. září 2024

doc. PhDr. Jan Mervart, Ph.D.